

Restaureren... en verder

14 Bij het restaureren zijn tegenwoordig duidelijk twee invloeden te onderkennen. Enerzijds die van de architecten en anderzijds die van de kunsthistorici. Daartussen ligt een zeker spanningsveld besloten. Op zich zelf is die geen nieuws. Immers wie de geschiedenis van het restaureren bestudeert, merkt alras dat er ofwel een zoeken was naar nieuwe architectuurvormen ofwel een bijwerken van de historische erfenis. Beide invloeden leiden in hun eenzijdigheid naar een doodlopende weg.

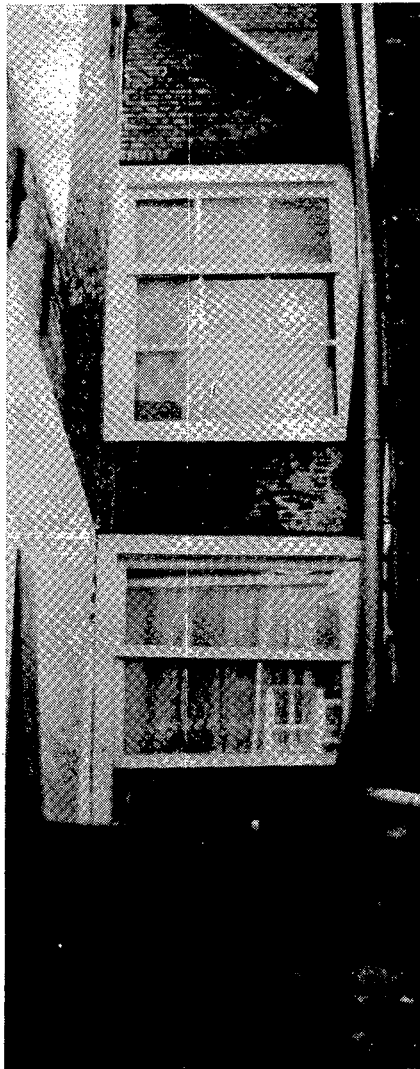
Men kan zich – met R. Blijstra – afvragen of de dood van een vormgeving zoals die van de Art Nouveau of de Amsterdamse School, niet te wijten is aan het feit dat zij 'mode' werd (zonder modieus te zijn) en dus slecht werd geïmiteerd. Dat geldt zeker ook t.a.v. beide wijzen van restaureren. De restauraties van bekwame architecten als Cuypers en Kromhout tonen het gevaar van die doodlopende weg evengoed als de te sterk aan de historie gebonden restauraties van Middelburg en Heusden.

Bij restaureren zal het laatste woord noch door de architecten noch door de kunsthistorici kunnen worden gesproken, maar alleen door het Leven zelf. Weliswaar zullen kunsthistorici belangrijke bouwstenen kunnen aandragen, die nodig zijn om een restauratie in goede banen te leiden, maar als het restaureren eenzijdig wordt opgevat als herscheppen en consolideren, dan leidt dat tot een wetenschap, terwijl het restaureren waarbij ook sprake is van een creatieve daad juist een kunst is. In dit licht gezien past zowel de kunsthistorici als de architecten enige bescheidenheid. Beide groepen van vakmensen zouden doordrongen moeten zijn van de geest van dat al-oude gebed: 'O Heer, geef mij de kracht om te aanvaarden wat niet veranderd kan worden, de moed om te veranderen wat wel veranderd kan worden en de wijsheid om tussen beide te onderscheiden.'

Ter illustratie een voorbeeld uit de praktijk. De architecten zullen met dankbaarheid erkennen dat t.a.v. de 19e eeuwse bouwkunst hun ogen zijn geopend door de kunsthistorici. Maar als de architecten bij hun restauratiewerk uitbouwsels aan de achtergevels menen te moeten slopen, dan is dat een creatieve daad. Die uitbouwsels zijn het gevolg geweest van een toenmalige woningnood. Eengezinshuizen werden ingericht als meergezinshuizen. Die woningsplitsing had dan vaak

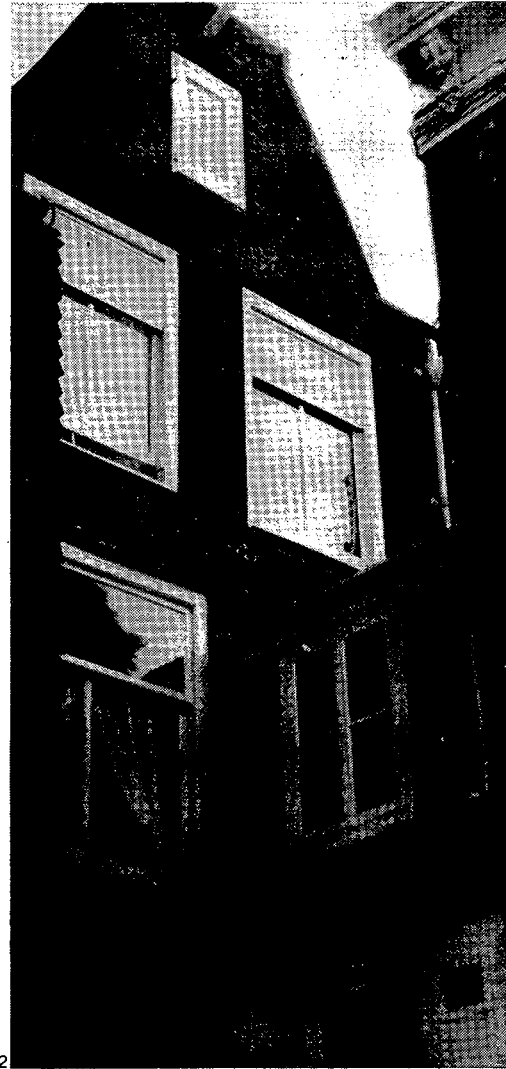
1
DE ACHTERGEVEL-RAMEN VAN HET
LINKERHUIS ZIJN GEVAT TUSSEN EEN
19E-EEUWS UITBOUWSEL EN DE BELENDING

2
TUSSEN UITBOUWSEL LINKERHUIS EN HET
ACHTERHUIS VAN HET RECHTERHUIS GAAT
EEN ACHTERGEVEL SCHUIJL

tot gevolg dat achteruitbouwen nodig was om per woonlaag, althans nog enige redelijke woonoppervlakte te verkrijgen.

Als het heden ook mogelijk is om in zo'n oorspronkelijk eengezinshuis op grond van de huidige voorschriften op een andere wijze toch weer enige woningen onder te brengen bijv. door elke woning te projecteren in twee woonlagen, dan kunnen die uitbouwsels weer vervallen. Dan kunnen de vaak spelonkachtige buitenruimten weer verdwijnen, terwijl bovendien elk woonvertrek weer meer dan één raam in de achtergevel kan krijgen. In zo'n geval is het behouden van de deprimerende uitbouwsels een zonde; het slopen daarentegen is dan niet alleen een

creatieve daad, maar het is ook een teken van het sociale geweten in de kunst. Er is immers niet alleen sprake van monumentenzorg maar ook van zorg voor de mens.

Alleen op deze wijze kan het restaureren weer het verbond worden tussen oude gebouwen en (moderne) mensen, zoals er eens het oude verbond bestond tussen het functioneren van mensen en de functies van gebouwen. Dan ook wordt restaureren weer een uiting van wetenschap, kunst en levenskunst of zoals ir. Meischke het eens heeft gezegd: Een restauratie is nimmer een algehele reconstructie van een vroegere toestand, maar zij is een verantwoorde continuering van een bouwgeschiedenis. En het feit dat wij

weten dat er in de toekomst veranderingen zullen plaatsvinden heeft tot gevolg dat wij moeten aanvaarden dat een gebouw een geschiedenis heeft. Dan wordt het nieuwe nooit een protest tegen het oude; in tegendeel het oude is altijd de prikkel tot het nieuwe.

'Waarom een jong geslacht naar oude dromen haakt – het is alleen omdat het oude 't nieuwe maakt.

Er is geen enkel hart, dat zonder een verleden de diepten heeft herkend der vroegste tenderheden.

Wij zijn nomaden en reeds eeuwen lang op reis om te vinden het verloren paradijs.

En zijn wij oud en moe en aan het eind gekomen dan heeft een nieuwe jeugd de plaatsen ingenomen.'

Dit gedicht uit de bundel 'De Kustlijn' van W. Hussem spreekt over iets meer dan 'Een toekomst voor het verleden'. de leuze van het monumentenjaar. Hussum wijst namelijk op traditie als een levende functie, die het verleden levend maakt door het een toekomst te geven en de toekomst door haar uit het verleden te doen ontspruiten. Dat is geen leven in traditie, maar leven uit traditie. Traditie is de drie-eenheid van behouden, zuiveren en vernieuwen. Indien wij als nomaden de weg naar de toekomst willen vin-

Nederland restaureert

16

3

den dan dienen wij niet het beeld van het verleden vast te houden, maar dan moeten wij het spiegel-beeld van het verleden voor ogen houden. Dan wordt het ongewone van het gewone de stille bekoring van een restauratie; dan is er de vreugde over wat lukte en tegelijkertijd is er de verrassing over het nieuwe. Een restauratie is nooit het herstel van wat muren met gaten er in, en een dak er op, maar het is met de dichter Maurits Mok: 'de ramen gaan open en het huis opent zijn ziel naar de jonge dag'. Dat geeft diepte aan het restauratiewerk en het geeft een perspectief op een betere wereld. Een oude spreuk zegt het zo: Voor wie omziet vermenigvuldigen zich de moeilijkheden, voor wie vooruit ziet vermenigvuldigen zich de mogelijkheden.

Maar er is helaas nog veel angst en twijfel, zowel bij de kunsthistorici als bij de architecten als bij minnaars van de oude bouwkunst. 'Twijfel, die onderdrukt wordt voert tot een dogmatisch fanatisme, dat vecht om adhaesie bij onze omgeving. Twijfel, die aanvaard wordt, die ons kostbaar bezit wordt als voorbode van een onthulling omtrent onze werkelijke gesteldheid, die twijfel voert na het moeilijke begin, toen wij er ons toe dwongen om naar zijn stem te luisteren, tot ontspanning en verplaatsing van onze waardering.' (Prof. dr. H. Oldewelt: Wijsgerige overdenkingen betreffende zielkunde en opvoeding). Onderdrukte angst en onderdrukte twijfel zullen niets bijdragen tot het boeiende vraagstuk van het restaureren, maar twijfel, die aan-

3

DE VOORGEVEL VAN HET FRAAIE
19E-EEUWSE ACHTERHUIS STAAT OP
GIETIJZEREN KOLOMMETJES

FOTO'S: H. KNIJTIJZER

vaard wordt, leidt tot die bescheidenheid tegenover de restauratie, waarbij geluisterd wordt naar de stem van het verleden, die ontspannen vertelt van de levensmoed, de levensvreugde en de liefde van het bouwen in vroeger tijden. Die liefde en die levensmoed liggen samen besloten in de eenvoud, die alle tegenstellingen in zich bergt en deze innerlijk te boven gaat. Dit zijn zo enkele gedachten over restaureren tegen de achtergrond van het Leven. Misschien zijn het er te veel geweest, want op een van de klokken van het carillon van het Rijksmuseum staat een regel van het gedicht van Constantijn Huygens over Amsterdam: 'Die Schricklixt van mij swijght heeft alerbest geseijt'.

H. Knijtijzer
architect BNA

IN HET NOVEMBER-NUMMER 1979
PLAATSTEN WE EEN ARTIKEL OVER HET
WERK VAN DE FEDERATIE HET BEHOUDEN
HUIS. DE DAARBIJ GEPLAATSTE FOTO'S
WAREN VOORBEELDEN VAN BIJ DE
FEDERATIE AANGESLOTEN INSTELLINGEN,
DIE ZICH MET STADSHERSTEL
(RESTAURATIE) BEZIG HOUDEN. VAN DE
HEIN BUISMANSTICHTING TE HARLINGEN
ONTVINGEN WE INMIDDELS NOG EEN SERIE
FOTO'S VAN HAAR
RESTAURATIE-ACTIVITEITEN. HIERBIJ
PLAATSEN WE DAARVAN DIE BETREFFENDE
HET PAND LANEN 28, VÓÓR EN NA DE
RESTAURATIE. HET IS ..DE GOUDEN ENGEL''
(1597). DAT THANS ALS LOGE-GEBOUW
FUNGEERT; EEN BIJZONDER FRAAI
VOORBEELD VAN RESTAURATIE DOOR EEN
PARTICULIERE INSTELLING.